

UTJECAJ KORONA KRIZE NA EKONOMIJE MALIH SREDINA NA PRIMJERU POŽEŠKO-SLAVONSKE ŽUPANIJE U REPUBLICI HRVATSKOJ

Goran Matijević

Doktor ekonomskih znanosti, Ministarstvo unutarnjih poslova Republike Hrvatske,
gmatijevic1974@gmail.com; ORCID ID: 0000-0002-6554-424

Vladimir Stojanović

Redovni profesor, Panevropski univerzitet Apeiron Banja Luka,
vladimir.s.stojanovic@apeiron-edu.eu; ORCID ID: 0000-0003-4972-7553

Boris Spasojević

Docent, Univerzitet u Banjoj Luci, Prirodno-matematički fakultet,
borisspasojevic@yahoo.com; ORCID ID: 0000-0002-4408-2912

Sažetak: Početkom 2020. godine Svjetska zdravstvena organizacija proglasila je epidemiju COVID-19 javnozdravstvenom prijetnjom na međunarodnoj razini. Uz javno zdravstveni problem, korona kriza sa mjerama prevencije i liječenja od iste, koje su zahtijevale fizičku distancu, izolacije, zabranu putovanja, posjećivanja i okupljanja dovela je do značajnog udara na ekonomije svih zemalja pa čak i onih najrazvijenijih. Pogođen je velik broj sektora i građana, došlo je do poremećaja u lancima opskrbe, a Europska unija i vlade zemalja su pokušale pomoći ili i danas pomažu subvencijama ili drugim mjerama, kako bi se koliko toliko održala uposlenost i zaštitila tehnologija, radnici i radna mjesta. Pojedini sektori poput prometa ili turizma zabilježili su ogromne gubitke i dovedeni pred slom kakav se ne pamti. I Republika Hrvatska, (a s njom i predmet ovog istraživanja prostor Požeško-slavonske županije) se susrela s ovom opakom bolešću i njenim utjecajem na gospodarstvo, Nakon nešto više od 1,5 godine od početka epidemije, opravdano je istražiti utjecaj korona krize na mikroregije kao što je Požeško-slavonska županija.

Ključne riječi: požeško-slavonska županija, gospodarstvo, zaposleni, nezaposleni, BDP.

JEL: H12

UVOD

Požeško-slavonska županija (u daljnjem tekstu PSŽ) nalazi se u sjeveroistočnom dijelu Republike Hrvatske (u daljnjem tekstu RH), a Grad Požega mu je upravno i administrativno središte. Ukupna površina ove administrativne jedinice iznosi 1.815

km² što čini 3,2% ukupnog (kopnenog) teritorija RH-e. PSŽ sastoji se od dvije prostorno odvojene cjeline - Požeške kotline, koju nazivamo Požeštinom i Pakračko-lipičkog kraja, a administrativno je podijeljena na pet gradova (Požega, Pakrac, Lipik, Pleternica i Kutjevo) i pet općina (Brestovac, Velika, Kaptol, Jakšić i Čaglin). PSŽ reljefno promatrano podijeljena je na dva osnovna tipa, nizine uz rijeke Orljavu, Londžu i Parkru, te planine: Psunjom (984 m), Papukom (953 m), Krndijom (792 m), Dilj gorom (461 m) i Požeškom gorom (618 m).

Prema Nacionalnoj klasifikaciji prostornih jedinica za statistiku 2012. godinu, od 01. siječnja 2013. godine Požeško - slavonska županija je ušla u sastav statističke regije Kontinentalna Hrvatska. (Županija, 2013)

Arheološka nalazišta na području PSŽ potvrđuju da su prvobitni oblici različitih zanimanja, trgovine i građevinarstva u PSŽ postojali od najranijih vremena. Upravo iz toga doba potiče i naziv „Vallis aurea“ – zlatna dolina koji su dali Rimljani, zbog niza povoljnih uvjeta za boravak ljudi. Među najstarije gospodarske aktivnosti stanovnika PSŽ se ubrajaju trgovina, poljoprivreda, obrtništvo i graditeljstvo. Požeška županija u srednjem vijeku je upravno politička jedinica feudalne države i plemstva, a obuhvaćala je prostor Požeške kotline do Slavenskog Broda i bila je posjed ugarskih kraljeva. Za vladavine Turaka ovim prostorom (1537-1691), Požega je središte Sandžaka i time vojno, političko, upravno, administrativno i kulturno središte i na taj način dobiva najistaknutiju ulogu u Slavoniji koja joj prema ranijim povijesnim pokazateljima ili naknadno sve do današnjih dana nikad nije bila. O značaju Požeštine u doba Habsburgovca, najbolje govori podatak iz izvještaja Bečkoj komori od 2. prosinca 1698. godine, u kojem se navodi da je Požega nekoć bila metropola Slavonije, veliko trgovačko središte i grad s prosperitetom, mjesto koje su posjećivali i u njemu boravili visoki dužnosnici tih doba, što su bili dobri preduvjeti za budući razvoj. U vrijeme Habsburgovaca Požega je uz Zagreb, jedini centar višeg obrazovanja u Hrvatskoj. Postojao je filozofski studij za mlade franjevce i Academia Posegana. U rujnu 1765. godine, poveljom Marije Terezije Požega postaje slobodan kraljevski grad.

Od 1900. godine, kreće razvoj raznih industrijsko-prerađivačkih pogona, za obradu metala, izradu stakla, pilane za drvo, tvornica alkoholnih pića, poljoprivredni kombinati itd, od kojih i danas neke posluju (Kutjevo, Plamen, Zvečevo itd). (Strbašić, 1977) One svoj najveći uspjeh doživljavaju krajem 70-godina 20. stoljeća, kada su proizvodi iz Požege bili prisutni na mnogim izvoznim tržištima. Rat 90-godina 20. stoljeća koji je zahvatio prostor zapadnog djela PSŽ, te tranzicija nakon istog, ostavili su traga na ovom prostoru u vidu odljeva stanovništva i u pogledu negativnih kretanja gospodarstva. Stoga je ulazak u EU bio željeni i dugo očekivani pomak ka boljem, koji nažalost nije značajnije doprinijeo ukupnom oporavku ovog područja, a epidemija COVID-19, koja se svojim utjecajem prelila i na gospodarstvo, dodatno je usložila stanje.

METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA

Predmet istraživanja ovog rada, bio je istražiti određene pokazatelje temeljem kojih se može izvesti zaključak o kretanju stanja gospodarstva i utjecaja istog na druga područja društva (posebice demografske pokazatelje) koji su ukoliko su povoljni, preduvjet za boravak građana na nekom području ili ako su negativni, jasno ukazuju na to da gospodarstvo ne osigurava kvalitetne uvjete za boravak građana na nekom područ-

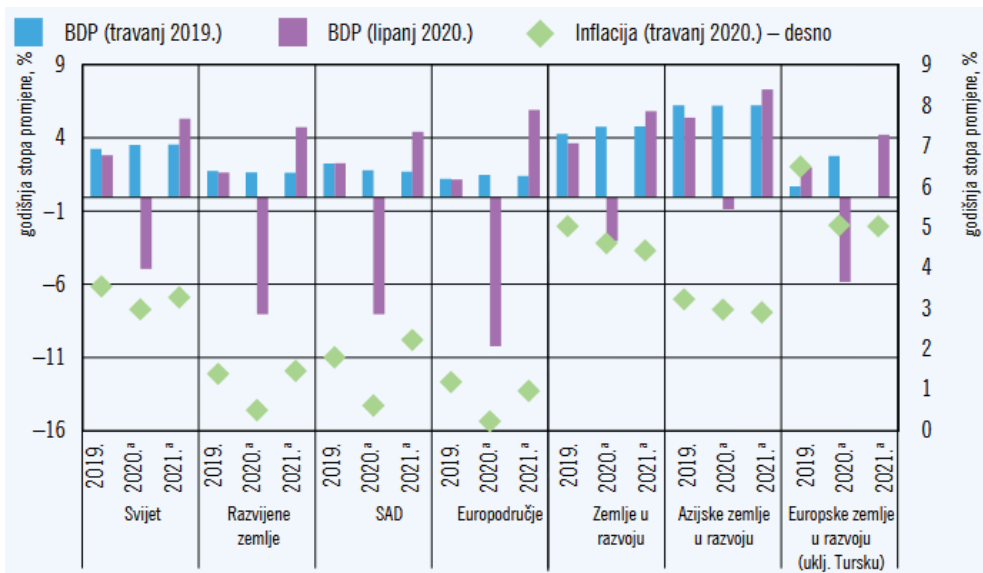
ju, posebice u vrijeme epidemije COVID-19. Cilj ovog rada je istražiti i prikazati kretanje demografskih i određenih gospodarskih pokazatelja, te korištenje EU sredstava na području PSŽ. Rezultat istraživanja kao postignuti cilj bi u konačnici doveo do kvalitetnijeg sagledavanja stanja gospodarstva, sigurnosti i demografskih pokazatelja, te mogli biti korišteni kao podloga za izradu budućih planova i smjernica. Za dobivanje rezultata, korištena je metoda analize sadržaja i s njom povezana statistička metoda, kojom je analizirano više grupa pokazatelja, zatim metoda kompilacije i klasifikacije kojom je analizirani sadržaj svrstan u skupove.

COVID-19 I NJEGOVE POSLJEDICE

Od kada je evidentiran prvi slučaj korona virusne bolesti i to u prosincu 2019. godine, do izrade ovog rada (25.10.2021), diljem svijeta je od ove bolesti oboljelo više od 244 milijuna građana, 221 milijun se oporavio od posljedica iste, a preminulo je 4,95 milijuna građana. Najveći broj oboljelih evidentiran je u SAD-a i to 45,5 milijuna, zatim Indiji 34,2 milijuna, Brazilu 21,7 milijuna, Velikoj Britaniji 8,81 milijuna, Rusiji 8,15 milijuna, Turskoj 7,88 milijuna, Francuskoj 7,22 milijuna itd. U RH, od ove bolesti oboljelo je 446 tisuća građana, 420 tisuća se oporavilo, dok je od posljedica bolesti preminulo 9060 građana. Na području PSŽ, evidentirano je do sada 5316 oboljelih ili 1,19% od svih oboljelih na području RH, pri čemu je od posljedica bolesti preminulo 134 građana što je 1.48% od svih preminulih na području RH-e. (RH, 2021) .

Zdravstvena kriza zbog korona virusa COVID-19, u vrlo kratkom roku zahvatila je kako je iz pokazatelja vidljivo, čitav svijet, te izazvala povijesno jedinstven i nedoživljen utjecaj na sve sfere ljudskog života što uključuje i gospodarske odnose koji su upali u krizu nesagledivih razmjera s nepoznatim rokom trajanja. Nijedna dosadašnja ekonomska kriza (Velika depresija 1929, Velika recesija 2008) nije nastupila tako brzo s dubokim padom gospodarskih aktivnosti i nije istovremeno zahvatila cijeli svijet. (Čavrak, 2020). Mjere ograničavanja kretanja ljudi, zabrane putovanja, zabrane zadržavanja u pojedinim prostorima, zatvaranja niza institucija i ograničenja u nizu gospodarskih grana, kao mjere prevencije i zaštite građana direktno su utjecale na gospodarsku aktivnost. (Ratten, 2020) Gospodarstvo svijeta u 2020. godini, u jeku pandemije obilježila je globalna recesija, čiji su uzrok bile mjere prevencije i zaštite od širenja korona virusne bolesti.

U prvom polugodištu 2020. godine, evidentiran je do sada nezabilježen pad ekonomskih aktivnosti u svijetu sa neizvjesnim očekivanjima za budućnost.

Grafikon 1. Kretanje BDP-a 2019. i 2020. godine, te projekcije za 2021

Izvor: (HNB, 2020)

Najveći rizik za globalnu financijsku stabilnost je neizvjesnost oko daljnjeg tijeka epidemije i njezinih posljedica na gospodarski rast i međunarodna financijska tržišta. Potencijalne ranjivosti u nekim važnim svjetskim ekonomijama bile su relativno visoke i prije izbijanja pandemije, koja ih je dodatno pogoršala, posebice kada je riječ o zaduženosti privatnoga i javnog sektora. (HNB, 2020).

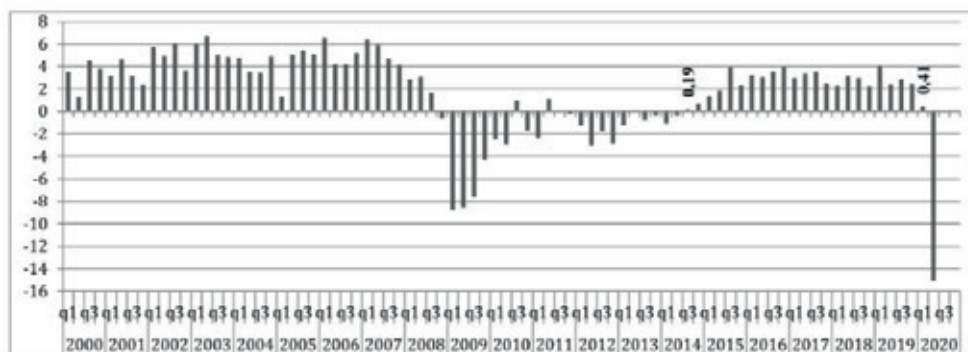
Korona kriza u Europskoj uniji, tijekom 2020. godine, posebice u počecima pandemije postala je skoro egzistencijalno pitanje za Europsku uniju. Naime, aktivnosti pojedinih zemalja na planu provođenja određenih mjera prevencije, liječenja opake bolesti, a potom s njima povezane aktivnosti zatvaranja ustaljenih logističkih pravaca, nabavke cjepiva i mjera na planu ekonomije imale su sve drugo osim zajedničke politike.

U pogledu gubitaka nastalih tijekom 2020. godine, dovoljno je pogledati primjer Njemačke, jedne od najrazvijenijih članica EU. Institut njemačkoga gospodarstva u Kölnu (IW) izračunao je da su od ožujka 2020. godine, do istog mjeseca 2021. godine, ukupni gubici njemačke države i građana zbog pandemije korone oko 250 milijardi eura, a 16.000 tvrtki proglasilo je bankrot. Tijekom I. tromjesečja 2020. godine, bruto domaći proizvod je relativno blago pao, da bi zatim u II. kvartalu bio oko 100 milijardi eura manji. U III. kvartalu, posebno u ljetnim mjesecima, razlika je značajno smanjena, ali nije u potpunosti nestala. Ponovnim zatvaranjem od kraja 2020. godine, su se gubici ponovo povećali. (Ulrich, 2021).

Hrvatska je i prije pandemije COVID-19 u pogledu gospodarskog rasta značajno zaostajala za ostalim članicama EU, i pri tome zauzimala pretposljednje mjesto. Kriza hrvatskoga gospodarstva iz ranijeg ali i pandemijskog vremena rezultat je vlastite ekonomske politike iz prethodnih razdoblja. Naime, karakteristika hrvatskog modela je zamjena ciljeva i instrumenata ekonomske politike. U svim tipičnim modelima eko-

nomske politike ciljevi su: povećanje domaće proizvodnje, povećanje zaposlenosti, izvoza, realnog dohotka građana i njegova ravnomjerna distribucija. Mjere, instrumenti i institucije ekonomske politike služe tim ciljevima. Hrvatski model ekonomske politike je “atipičan” jer kao ciljeve naglašava stabilnost tečaja i nulti proračunski deficit, iako su to instrumenti ekonomske politike. Hrvatska politika je na mjesto ciljeva ekonomske politike postavila instrumente i obrnuto. Posljedica atipičnog modela je smanjenje konkurentnosti, što je dovelo do smanjenja proizvodnje i deindustrijalizacije hrvatskoga gospodarstva. Smanjenje hrvatske konkurentnosti na svjetskom tržištu usmjerilo je poduzetnike prema domaćoj potražnji. Porast domaće potražnje dolazio je značajnim dijelom od potražnje države za infrastrukturnim i javnim objektima. Atipični model doveo je Hrvatsku u situaciju da se u Hrvatskoj ne isplati raditi, proizvoditi i izvoziti. Kako ističe uvaženi hrvatski ekonomist prof.dr. Ljubo Jurčić, to nije pitanje mentaliteta ljudi, nego uvjeta koje stvara politika svojim odlukama. (Jurčić, 2020)

Grafikon 2. Godišnje stope rasta u Hrvatskoj na kvartalnoj razini 2004-2020.

Izvor: (Dumančić, 2020)

Prema pokazateljima Državnog zavoda za statistiku RH-e, tromjesečni BDP u drugom tromjesečju 2020. realno je manji za 15,1% u odnosu na isto tromjesečje 2019. To je najveći realni pad tromjesečnog BDP-a od 1995. Realni pad ostvaren je u svim komponentama BDP-a s rashodne strane, osim u potrošnji opće države, na čijem planu je ostvaren blagi porast. Zbog djelomičnoga ili potpunog zatvaranja tvornica i poduzeća u ožujku 2020. godine, došlo je do pada industrijske proizvodnje u gotovo svim područjima. Potrošnja kućanstava pala je za 14,0% u drugom tromjesečju 2020. godine, što je najveći tromjesečni pad dosad. Utjecaj pandemije bolesti COVID-19 na globalno gospodarstvo doveo je do velikog pada trgovinskih tokova između RH-e i drugih država. (DZS, Učinci pandemije bolesti COVID-19 na društveno-ekonomske pokazatelje, 2021). U izlaganju predsjednika vlade RH-e, u Hrvatskom saboru 27.10.2021. godine, isti je istaknuo da su troškovi borbe sa epidemijom bolesti COVID-19, do listopada 2021. godine, u Hrvatskoj dosegli 3,8 milijardi kuna.

PSŽ i prije pandemije COVID-19, (koja je situaciju dodatno usložila) imala je značajno gospodarsko zaostajanje kako za državnim prosjekom, a posebice za EU prosjekom. Naime, Prema BDP-u po stanovniku po PPS-u u 2016. godini, među NUTS

2 regijama EU, kontinentalna Hrvatska nalazila se na 61% prosječne razvijenosti EU, dok je Jadranska Hrvatska nešto razvijenija i nalazila se na 57% prosječne razvijenosti EU. Istovremeno, prema podacima za 2008. godinu, PSŽ nalazila se na 40% prosječne razvijenosti EU, a kako BDP nije vraćen na razinu iz 2008. godine, sada je taj pokazatelj i lošiji, odnosno nalazi se na razini pojedinih regija Rumunjske i Bugarske. Bruto domaći proizvod po stanovniku u tekućim cijenama u 2016. godini, za razinu RH-e iznosio je 84.207 kuna, a za PSŽ 47.778 kuna što čini 57% BDP-a Hrvatske ostvarenog u toj godini. BDP pet gospodarskih najrazvijenijih županija u 2016. godini (Grad Zagreb – 118 milijardi kuna, Primorsko-goranska – 29.181, Splitsko-dalmatinska – 29.455, Istarska – 22.115 i Zagrebačka – 20.339) čini oko 65% ukupnog BDP-a Hrvatske, a BDP gospodarski najslabijih županija Ličko-senjske, Virovitičko-podravske i Požeško-slavonske županije nešto su ispod ili na razini 1% posto ukupnog BDP-a RH. (Matijević, 2020)

AKTIVNOSTI EU NA PLANU OPORAVKA OD KRIZE

Nakon početnog nepovjerenja u zajedničke institucije i njihovu reakciju na krizu izazvanu pandemijom, Europska unija sustavno je prišla planiranju i donošenju mjera kojima bi se zaustavilo negativna kretanja na planu gospodarstva, te osigurao rast.

Nazvavši ih „10 poteza EU-a za gospodarski oporavak od posljedica pandemije koronavirusa“ institucije EU u studenom 2020. godine, donijele su sustavan plan mjera za gospodarski oporavak od posljedica pandemije koronavirusa koji je planiran kroz:

1. *Pružanje ogromnog gospodarskog poticaja.* Kojim je planirano članicama omogućiti 750 milijardi eura poticaja.
2. *Potpora zdravstvenim sustavima i infrastrukturi EU-a.* Koja ima cilj povećanje kapaciteta i jačanje zdravstvenog sustava kao odgovor na trenutnu i buduće krize.
3. *Zaštita malih i srednjih poduzeća.* Opstanak malih i srednjih poduzeća koja čine 99% poduzeća EU-a, ključni su za gospodarski oporavak. Zbog toga je EU iz Europskog fonda za strateška ulaganja oslobodila milijardu eura kako bi potaknula banke i zajmodavce da osiguraju likvidnost za više od 100 tisuća takvih poduzeća.
4. *Ublažavanje rizika od nezaposlenosti.* Kako bi se pomoglo radnicima, uključujući mlade, osigurana je financijska pomoć u iznosu do 100 milijardi eura, kako bi se pokrili troškovi nacionalnih programa rada sa skraćenim radnim vremenom.
5. *Potpora turizmu i kulturi.* EU je uvela niz mjera osmišljenih kako bi se pomoglo oživljavanju turizma i kulturnih događaja.
6. *Paket za bankarstvo za potporu kućanstvima i poduzećima.* Kako bi se osigurala jedna od osnovnih funkcija banaka, a to je pružanje kredita pravnim i fizičkim osobama za što je EU odobrila privremeno ublažavanje bonitetnih pravila za europske banke, s ciljem održavanja povoljnih uvjeta kreditiranja a time osiguranja sredstava za poslovanje.
7. *Potpora poljoprivredi i ribarstvu.* S ciljem izbjegavanja poremećaja u opskrbi i nestašicama prehrambenih proizvoda EU je odobrila mjere za pomoć poljoprivrednicima i ribarima čije je poslovanje ugroženo pandemijom bolesti COVID-19.

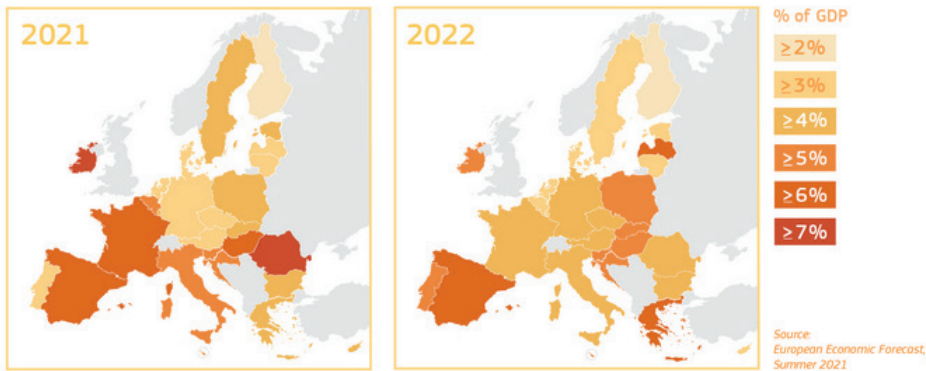
8. *Pomoć zemljama u financiranju njihova odgovora na krizu.* Putem koje je 37 milijardi eura iz strukturnih fondova EU-a usmjereno za neposrednu financijsku potporu članicama koje pomažu građanima i regijama u suočavanju s trenutačnom krizom.
9. *Ublažavanje pravila o državnim potporama.* Kojima se omogućilo kroz privremeni pravni okvir da članice kod hitnih potreba za likvidnošću države mogu poduzećima odobriti do 800 tisuća eura ili zajmove s povoljnim kamatnim stopama.
10. *Zaštita oslabljenih europskih poduzeća od stranih konkurenata.* Kojim se nastoji zaštititi poduzeća EU u odnosu na subvencionirane strane konkurente i poziva na uspostavu jednakih uvjeta za sva poduzeća. (EU P. , 10 poteza EU-a za gospodarski oporavak od posljedica pandemije koronavirusa, 2020)

Nakon prethodno opisanih 10 poteza EU-a za gospodarski oporavak od posljedica pandemije koronavirusa“ iz studenog 2020. godine, u veljači 2021. godine, usuglašen je takozvani *glavni instrument EU-a za oporavak od pandemije COVID-19* vrijedan 672,5 milijardi eura, kojeg EU smatra ključnim alatom u planu oporavka EU-a i njime se podupiru reforme koji su odgovor na korona krizu. Istim se članicama EU pruža potpora za ulaganja i reforme s ciljem ublažavanje gospodarskih i socijalnih posljedica pandemije i pripremu gospodarstava EU-a za održivu i digitalnu budućnost. Planirana je dodjela bespovratnih sredstva od 312,5 milijardi eura, kroz kriterije: broj stanovnika, BDP prije krize, a kasnije će se u obzir uzeti rezultati gospodarstva u 2020. i 2021. Prema projekcijama Europske Komisije, Hrvatska će dobiti 6,3 milijarde eura bespovratnih sredstava iz Fonda za oporavak i otpornost. Sredstva bi zemlje članice trebale koristiti za ublažavanje krize, ali i podupirati dugoročni ciljevi EU-a kao što su zelena tranzicija i digitalizacija.

Mehanizam za oporavak i otpornost koristit će se za šest područja uz prihvatljive planove i to do 2026. godine:

- zelena tranzicija;
- digitalna transformacija;
- pametan, održiv i uključiv rast;
- socijalna i teritorijalna kohezija;
- jačanje otpornosti i pripravnost na krize i
- politike za sljedeću generaciju, uključujući obrazovanje i vještine. (EU P. , Glavni instrument EU-a za oporavak od pandemije COVID-19, 2021).

EU je u srpnju 2021. izašla sa svojim predviđanjima kretanja gospodarstva u 2021. Istim se projicira da će se gospodarstvo članica EU oporavljati nešto brže nego što se očekivalo. Prema prognozama tijekom 2021. godine, očekuje se rast gospodarstva EU-a za 4,8 %, a 2022. za 4,5 %. Predviđa se da će se realni BDP u zadnjem tromjesečju 2021. vratiti na razinu iz razdoblja prije krize. Očekuje se da će planirane i donijete mjere Mehanizama za oporavak i otpornost znatno pridonijeti rastu. Ukupne koristi od Mehanizma tijekom razdoblja obuhvaćenog prognozom trebale bi iznositi približno 1,2 % realnog BDP-a EU-a za 2019. (EU K. , 2021).

Grafikon 3. Projekcije kretanja BDP-a 2021. i 2022.

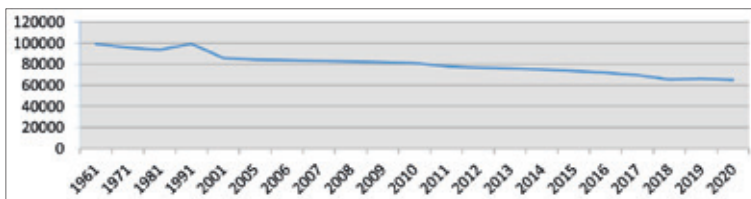
Izvor: (EU K., 2021).

POŽEŠKO-SLAVONSKA ŽUPANIJA I NJENI POKAZATELJI U KRIZI

Demografski pokazatelji

Stanovništvo je najvažniji faktor društveno – ekonomskog razvitka nekog područja. (Husanović, 2010) Stoga se za ocjenu gospodarske i socijalne situacije pojedinog prostora, mogu koristiti i demografski pokazatelji koji nam govore o poželjnosti destinacije za život i rad, posebice sada kada je otvorenost tržišta rada i pristup zemljama EU, neograničen.

1961. i 1991. godine, na ovom prostoru živjelo je oko 100.000 stanovnika, a u periodu između tih dviju godina, te nakon 1991., godine, bilježi se pad broja stanovnika. Nekoliko je čimbenika koji su na to utjecali, a to su prije svega ratni sukob 90-godina prošlog stoljeća, odlazak građana s ovog područja u zemlje Zapadne Europe (posebice 70-godina prošlog stoljeća) i odlazak građana nakon pristupanja Hrvatske u EU, te manji broj novo rođenih. Od ulaska u EU, izražen je pad broja stanovnika, čiji je broj u 2021., godini najmanji u cijelom promatranom području.

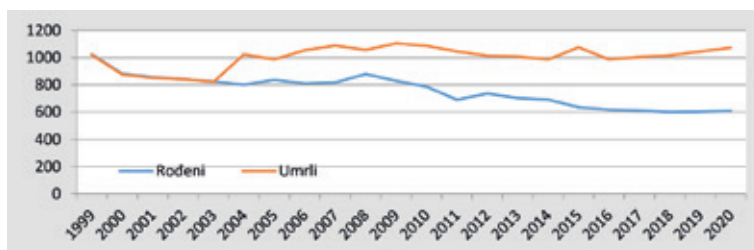
Grafikon 4. Kretanje broja stanovnika PSŽ 1961-2020

Izrada: autor prema podacima Državnog zavoda za statistiku RH. (DZS-RH, 2021)

Tako je primjerice samo u 2017. i 2018. godini, prema podacima portala www.lupiga.com, a na temelju podataka policije 259 osoba prijavilo trajnu odjavu s ovog područja radi iseljenja u inozemstvo, 2402 osobe su prijavile privremeni odlazak, 1108 osoba je odjavljeno jer je provjerom utvrđeno da osobe stvarno nisu živjele na prijavljenoj adresi i 1097 osoba je odjavilo prebivalište s ovog područja i prijavilo se na dru-

ga područja RH. Sve ukupno je tako ovo područje u 2017. i 2018. godini napustilo čak 4866 stanovnika. Broj stanovnika PSŽ u 2020. godini i u vrijeme korona krize manji je za 1122 u odnosu na 2019. godinu, pri čemu je čak 712 građana odselilo u inozemstvo, 554 u drugu županiju i to unatoč globalnoj nesigurnosti i ograničenjima. Uz pokazatelje o doseljenim kojih je u 2020. godini u PSŽ bilo 790, proizlazi negativan saldo ukupne migracije koji iznosi -476. Ovakvoj demografskoj slici doprinosi i veći broj umrlih, te manji broj rođenih. 2020. godine, u vrijeme korona krize na području PSŽ umrlo je 1073 građana, a godinu ranije njih 1045, u 2020. godini, rođenih je 608, a godinu ranije njih 603. Iako se od 2018. godine, kada je novorođenih bilo 600, do 2020. godine (608 novorođenih) bilježi blagi rast, pokazatelji o kretanju broja novorođenih za ukupan prikazan period ukazuju na značajan pad novorođenih, a istovremeno porast umrlih ili okvirno zadržavanje na oko 1000 godišnje. Sve to nameće na zaključak da PSŽ ima negativan prirodni priraštaj.

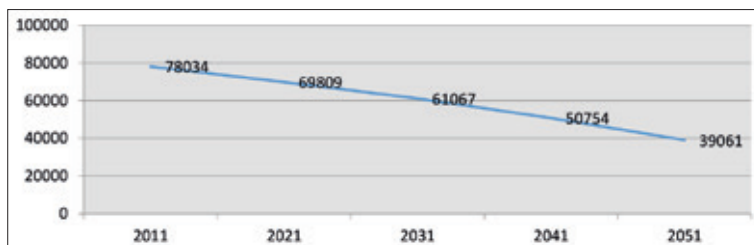
Grafikon 5. Kretanje broja rođenih i umrlih PSŽ 1999-2020

Izrada: autor prema podacima Državnog zavoda za statistiku RH. (DZS-RH, 2021)

Da se ni u budućnosti ne očekuje bolje stanje pokazuje i sljedeći grafikon, temeljem kojeg bi se sve gospodarske, razvojne, socijalne i ostale politike treba planirati i osmišljavati u skladu s iskazanim projekcijama u njemu.

Grafikon 6. Projekcije kretanja broja stanovnika PSŽ do 2051

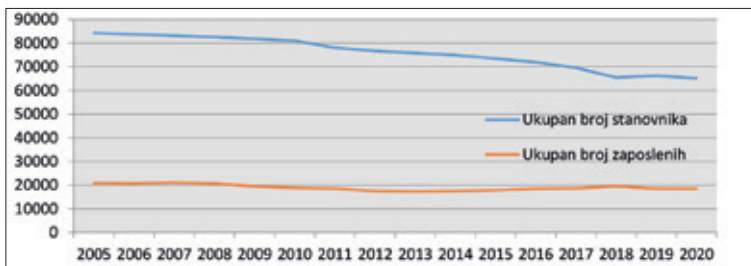
Izrada: autor prema podacima: (Akrap, 2015)

Gospodarstvo

Gospodarstvo PSŽ temelji se na poljoprivredi, te poslovima vezanim uz istu i prerađivačkoj industriji. U okviru prerađivačke industrije najzastupljenije su grane

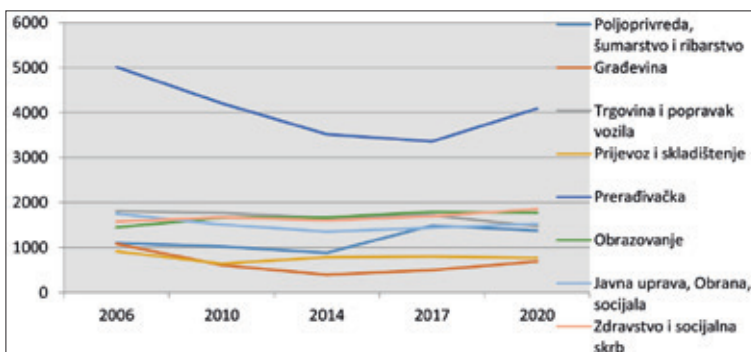
metaloprerađivačka, drvo-prerađivačka i prehrambena industrija, a manji udio čine tekstilna industrija i proizvodnja i prerada nemetalnih mineralnih proizvoda i električne opreme. (Županija, 2013) Većina je tvrtki koje su uspješno poslovale i prije osamostaljenja RH, te svoje proizvode plasirali na mnogobrojna tržišta, a najveći gubitak zabilježile za vrijeme i nakon rata u vidu gubitaka postrojenja i tržišta bivših republika SFRJ. (Matijević, 2020) Prema podacima FINE (FINA, 2020) u 2017. godini, gospodarstvo PSŽ činila su 844 poduzetnika, koji su obveznici poreza na dobit, a u 2020. godini, taj broj je narastao na **979**. Istovremeno kod njih je bilo u 2020. godini zaposleno **8.567 osoba**, što je 4,9% više u odnosu na 2019. godinu. (Ostali zaposleni iskazani u grafikonima do ukupne brojke zaposlenih u 2020. godini, odnose se na individualne poljoprivrednike (2020.-521 i zaposlene u obrtima 2020.-2.800). Prema podacima Državnog zavoda za statistiku RH-e, u 2020. godini, na području PSŽ bilo je zaposleno 18 544 građana, a 2019. godine njih 18.568 što je neznatan pad, pri čemu broj zaposlenih ima određenu konstantu, odnosno ne prati pad broja stanovnika što je vidljivo iz grafikona. (DZS-RH, 2021)

Grafikon 7. Kretanje broja stanovnika i zaposlenih PSŽ 2005-2020

Izrada: autor prema podacima (DZS-RH, 2021)

Grafikon 8. Kretanje broja uposlenih u pojedinim granama

Izrada: autor prema podacima (DZS-RH, 2021)

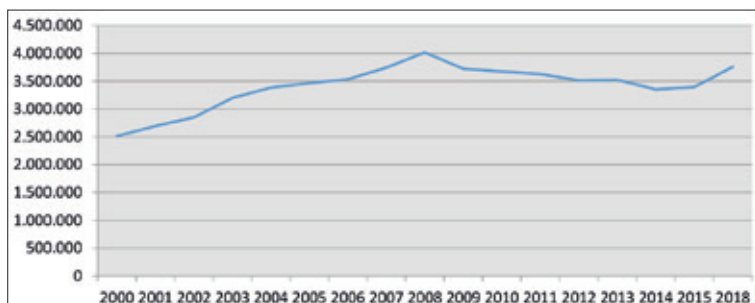
Iz prethodnog grafikona koji prikazuje udjel zaposlenih po pojedinim djelatnostima, vidljivo je da prerađivačka industrija na području PSŽ u 2017. godini, prema

zaposlenosti zauzima prvo mjesto sa 3357 uposlenih, a slijedi je obrazovanje s 1791 uposlenim, trgovina i popravak vozila s 1716 uposlenih, dok je poljoprivreda na četvr-tom mjestu po broju uposlenih. Iz grafikona je također vidljivo, da vodeća djelatnost u županiji – prerađivačka industrija, unatoč korona krizi i u 2020. godini bilježi rast broja zaposlenih, dok je u djelatnosti poljoprivrede broj zaposlenih u 2020. godini, manji u odnosu na 2017. godinu to za 1113 zaposlenih, iako je u 2017. godini, u odnosu na 2006. godinu, bilježio rast (1487/1098). Pokazatelj o broju zaposlenih u prerađivačkoj industriji i njegov rast u 2020. godini, u vrijeme korona krize je značajan, no pad broja zaposlenih u poljoprivredi na području kojim je poljoprivrednim zemljištem prekrive-no 76.233,23 ha ili 41,93% je svakako za daljnje analize, pogotovo na veliku stopu po-ticaja i subvencija, ali očito i neshvaćene potrebe za samo održivosti područja koja se u korona krizi pokazala od izuzetne važnosti. Tu posebice treba uzeti u obzir pokazatelje iz ranijih godina, te mogućnosti za proizvodnju niza proizvoda. (2013. žitaricama za-sađeno 25 840 ha, a 2016., 21 978 ha, ili broj goveda 1975. – 18 500, 2013 – 11 278 i 2016 – 8078. (DZS, Učinci pandemije bolesti COVID-19 na društveno-ekonomske pokazatelje, 2021) (Strbašić, 1977).

Bruto domaći proizvod i plaće

Bruto domaći proizvod (BDP), glavni je makroekonomski pokazatelj, a to je tržišna vrijednost svih finalnih dobara i usluga proizvedenih u jednoj zemlji/području u određenom vremenskom periodu. BDP Hrvatske u 2018. godini, (385.376 milijardi kuna) činio je 0,3% ukupnog BDP-a EU, a BDP PSŽ (3.757 milijarde kuna) nešto je ispod ili na razini 1% posto ukupnog BDP-a RH, što je uz Virovitičko-podravsku i Lič-ko-senjsku županiju najmanji BDP na razini svih županija. Iz grafikona je vidljivo da je nakon relativno povoljnog razdoblja između 2001. i 2008. godine u kojem je BDP rastao, uslijedilo krizno razdoblje u kojem se bilježio pad BDP-a, a potom u vrijeme ulaska u EU također blagi pad, pa oporavak koji još nije na razini iz 2008. godine. (HGK, 2019) Podataka za 2020. godinu i period korone krize kod nadležnih zavoda za statistiku još uvijek nema, a procjene pada i rasta BDP-a u 2019., 2020., i 2021., godini značajno su različite od izvora do izvora, te svakako treba sačekati službene pokazate-lje. No nakon evidentiranog rasta u periodu 2015.-2018. godina, barem je se nadati da pad neće biti ispod 3 milijarde, odnosno isti vratio na razinu 2000. godine.

Grafikon 9. Bruto domaći proizvod u tekućim cijenama u mil. HRK ŽPS

Izrada: autor prema podacima (HGK, 2019)

Prema BDP-u po stanovniku po PPS-u u 2016. godini, među NUTS 2 regijama EU, kontinentalna Hrvatska nalazila se na 61% prosječne razvijenosti EU, dok je Jadranska Hrvatska nešto razvijenija i nalazila se na 57% prosječne razvijenosti EU. Istovremeno prema podacima za 2008. godinu PSŽ nalazila se na 40% prosječne razvijenosti EU, a kako BDP nije vraćen na razinu iz 2008. godine sada je taj pokazatelj i lošiji, odnosno nalazi se na razini pojedinih regija Rumunjske i Bugarske. (HGK, 2019)

Prosječna isplaćena neto plaća zaposlenih u pravnim osobama u 2021. godini, prema pokazateljima Državnog zavoda za statistiku za razinu Republike Hrvatske iznosila je 7.052 kuna, pri čemu je promatrano po županijama najveća isplaćena na području grada Zagreba i iznosi 8.793 kune. Na području PSŽ prosječna isplaćena neto plaća u 2021. godini iznosi 6.250 kuna, što je za 772 kune manje od državnog prosjeka. (DZS-RH, 2021) Od ukupnog broja županija promatrano prema iznosu neto plaća PSŽ se nalazi na dnu ljestvice te su ispod nje sa nižim iznosima neto plaće (neznatno manje) Brodsko-posavska, Bjelovarska i Vukovarsko-srijemska županija.

Grafikon 10. Kretanje prosječne neto plaće uposlenika u PSŽ

Izrada: autor prema podacima (HGK, 2019)

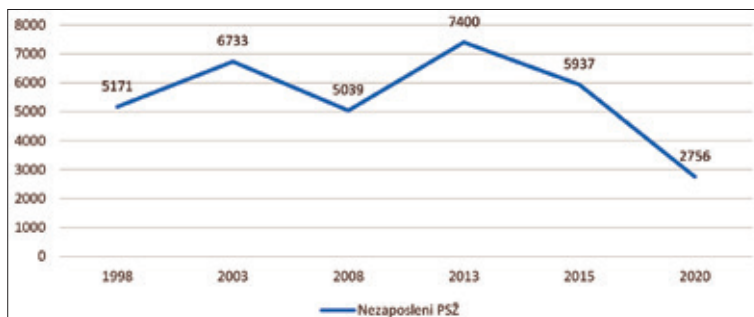
Treba napomenuti da pokazatelji za 2021. godinu, uključuju samo zaposlene kod pravnih osoba, a ranije godine sve zaposlene. Kako su neto iznosi u pravilu viši kod pravnih osoba u odnosu na one kod obrtnika ili individualnih poljoprivrednika, kada DZS u potpunosti obradi podatke, za očekivati je blagu korekciju i pad prosječne neto plaće u 2021. godini, no nije za očekivati veći pad od razine 2019. godine.

Nezaposleni

Kako se moglo i pretpostaviti, s obzirom na ranije iznesene pokazatelje, odnosno okvirno jednak broj umrlih i znatno manje rođenih na području PSŽ u odnosu 2020.-1998. godina, te odljev stanovništva, posebice nakon ulaska u EU, posljedično se bilježi se i pad radno aktivnog stanovništva. Tako je u 2020. godini, taj broj za PSŽ iznosio 21.300, a 1998. godine, 25.581. Istovremeno, za razinu Republike Hrvatske u 2020. godini, prema podacima Državnog zavoda za statistiku evidentirano je 1.617.815 aktivnog stanovništva, a 1998. godine 1.611.167, što čini blago povećanje.

Nezaposlenih je u Republici Hrvatskoj 1998. godine, bilo evidentirano 292.332, a 2020. godine 143.461, što je značajno smanjenje. I za područje PSŽ bilježi se za isti period pad broja nezaposlenih, odnosno 1998. godine evidentirano je 5.171, a 2020. godine, njih 2.756, što je uz ostale godine prikazano u sljedećem grafikonu.

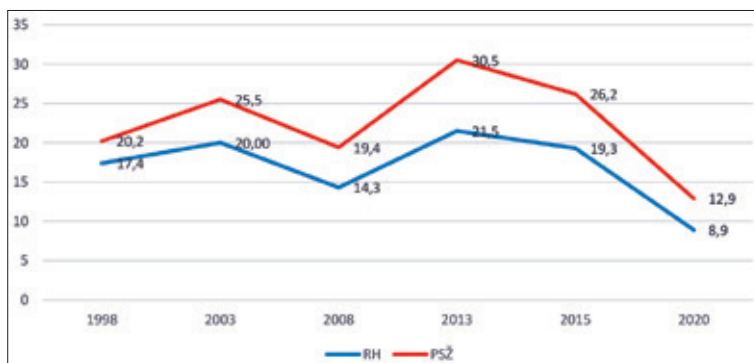
Grafikon 11. Kretanje broja nezaposlenih PSŽ 1998-2020.

Izrada: autor prema podacima (DZS, Zaposlenost i plaće, 2021)

Razloge pada broja nezaposlenih prije svega treba tražiti u odlasku građana u inozemstvo za bolje plaćenim radnim mjestima, ali i pravnoj i drugoj (ne)sigurnosti. Na ovaj način PSŽ će se vrlo brzo suočiti (a i sada se suočava (034, 2020) sa potrebama za radnom snagom, koje nažalost kao prije nekoliko desetljeća više nema na području Balkana, jer i iz tih prostora odlazi u zapadnu Europu također za bolje plaćenim poslovima.

Grafikon 12. Kretanje stope registrirane nezaposlenosti RH-PSŽ

Izrada: autor prema podacima (DZS, Zaposlenost i plaće, 2021)

Iz grafikona se može uočiti da je stopa registrirane nezaposlenosti i dalje u PSŽ unatoč značajnom odljevu radno sposobnog stanovništva iznad republičkog prosjeka, a u odnosu na ostale županije PSŽ se nalazi na sredini ljestvice županija po stopi registrirane nezaposlenosti, dok najmanju stopu ima grad Zagreb i to 3,7%.

INOZEMNA ULAGANJA

U PSŽ nekoliko je lokalnih (gradskih/općinskih) razvojnih agencija koje djeluju na planu rada stvaranje preduvjeta za izradu, izrađuju ili pomažu i potpomažu izvedbu projekata za strana ulaganja i pomoć pravnim i fizičkim osobama u pogledu stranih (ponajprije EU) ulaganja.

Regionalni koordinator razvoja Požeško-slavonske županije je Panora – razvojna agencija PSŽ, koja je kroz razvojne strategije PSŽ postavila ciljeve:

Cilj 1. Povećati konkurentnost Požeško-slavonske županije kroz zeleni i pametni razvoj;

Cilj 2. Povećati kvalitetu življenja kroz održivi regionalni razvoj i

Cilj 3. Unaprijediti upravljanje regionalnim razvojem te očuvati slavonski identitet i multikulturalnost. (PANORA, 2021)

Uz agencije gotovo na području svih općina i gradova ustrojene su poduzetničke zone.

Inozemna izravna ulaganja od 1993. do 2019. godine, na području PSŽ, iznose 50,7 milijuna eura, odnosno 746.4 eura po stanovniku. 2018. godine evidentirano je 3,6 milijuna eura stranih ulaganja u PSŽ, a 2019. godine 6,1 milijun. Us ljeđećoj tablici prikazani su pokazatelji o najvažnijim zemljama ulagačima i djelatnostima u koje je uloženo.

Tabela 1: Inozemna izravna ulaganja (FDI), najvažnije zemlje ulagači i najvažnije djelatnosti ulaganja (1993. – 2019.)

Požeško-slavonska	ITALIJA	29,3	Proizvodnja ostalih nemetalnih mineralnih proizvoda	27,2
	SLOVENIJA	12,3	Biljna i stočarska proizvodnja, lovstvo i uslužne djelatnosti povezane s njima	9,4
	LUKSEMBURG	7,9	Proizvodnja električne opreme	9,1

Izvor: (HGK, 2019)

Prema podacima Hrvatske gospodarske komore, PSŽ tako bilježi najniža ulaganja u Republici Hrvatskoj i to uz Virovitičko-podravsku i Bjelovarsko-bilogorsku županiju. Iako nema pokazatelja o ulaganjima tijekom 2020. godine, nije za očekivati značajni pomak na ovom planu za koji uistinu ima prostora. Naime, unatoč prepoznatoj potrebi ulaganja u poljoprivredu, odnosno navedeno ulaganje Slovenije, ona bi posebice u doba samo održivosti trebala doći na prvo mjesto posebice s obzirom na pokazatelje o ranije znatno većoj biljnoj i stočnoj proizvodnji. Prostora za strana ulaganja svakako se nalaze i u neriješenom prometnom sektoru. Naime, zastarjela i neobnovljena cestovna i željeznička mreža vane za obnovom i stranim ulaganjima što je onda preduvjet za razvoj i razvitak bilo kojeg područja tako i PSŽ. (Matijević, 2020)

ZAKLJUČAK

Županija požeško-slavonska, kao i čitava regija u vrijeme korona krize suočila se sa dosada nezabilježenom pojavnošću, koja je uzrokovala poremećaje u svakodnevnom životu i svim sferama društva. Sama bolest relativno je kasno u većem postotku stigla u županiju, što je vjerojatno imalo i utjecaja na rezultate u I. kvartalu 2020. godine, koji nisu lošiji nego ranijih godina. Najveće udare pretrpjele su ugostiteljstvo i turizam. Iako ovo nisu vodeće djelatnosti u županiji, njihov doprinos pogotovo ugostiteljstva i broj zaposlenih u toj grani ipak je od značaja. Gubitci nastali ograničenjima i zatvaranjima u tim djelatnostima, nastojali su se ublažiti i nadoknaditi subvencijama koje je država isplaćivala kako bi se spasila radna mjesta. Ostale grane gospodarstva kako je vidljivo nisu doživjele značajniji udar, što se posebice odnosi na prerađivačku industriju, koja ne samo da nije zabilježila pad, već je ostvarila bolji rezultat u 2020. godine, nego ranijih godina, te je broj zaposlenih u istoj djelatnosti rastao, što je dobro.

Poljoprivreda kao djelatnost, nakon 1990. godine i tranzicije, te zatvaranja brojnih jedinica bivšeg kombinata PPK Kutjevo, koji je bio nositelj poljoprivredne aktivnosti i značajan subjekt kooperacije, nikako da se vrati na te razine. (Mnogi će za ovo reći tamo se nikad ne treba vraćati, ali ne zbog ekonomskih razloga već samo njima poznatih). Unatoč brojnim subvencijama i poticajima, koji uglavnom završavaju u novim funkcionalnim strojevima i opremi (za koju u većini obiteljskih gospodarstva nedostaje kapaciteta za rad, a opet s druge strane za koje se ne kaže da nisu neophodni, ali u kooperaciji više gospodarstava) ne dovode do rasta broja hektara pod poljoprivrednim površinama i rastu broja grla stoke, te prerađivačke industrije u pogledu mljekarstva i mesa, što je u krizama od izuzetne važnosti, ali i stvaranja nove vrijednosti. Stoga je ako je igdje moguće napraviti pomak nužno to napraviti u poljoprivredi. Demografski pokazatelji, velik odljev građana iz županije od 2013. godine i ulaska u EU, u 2020. godini i doba korona krize samo se nastavio, te se ne može smatrati rezultatom korona krize, kao niti broj umrlih koji je podjednak, ili broj rođenih koji je u padu, no ipak bilježi se i dolazak građana na ovo područje, pa saldo nije skroz negativan niti se može smatrati da je na njega značajno utjecala korona kriza. Sveukupno možemo zaključiti da poradi malog broja stanovnika, ranije ugovorenih sadržaja, manjeg broja oboljelih, te državnih subvencija i onih iz EU koje trebaju priteći prostor PSŽ nije znatnije osjetio, niti će dugotrajno trajno trpjeti posljedice krize izazvane korona krizom. To je upravo i prilika za budući rast, kvalitetna izrada programa i planova na planu poljoprivrede, zdrave hrane, samo održivosti, zadržavanje postojećih kapaciteta prerađivačke industrije, te rješavanje prometne izoliranosti osuvremenjivanjem cestovne i željezničke mreže, te time i upošljavanja građevinskog sektora.

LITERATURA

- 034, Portal (2020). Požeški MUP prošle godine izdao 153 radne dozvole za strance, Presoflex gradnja iskoristila čak 45. (M. Ante, Ur.) *034 Portal*.
- Akrap, A. (3 2015). Demografski slom Hrvatske: Hrvatska do 2051. (N. Malović, Ur.) *Bogoslovna smotra*(85/3), str. 855-868.
- Čavrak, V. (3 2020). Makroekonomija krize COVID-19 i kako pristupiti njenom rješavanju. (V. Čavrak, Ur.) *EFZG WORKING PAPER SERIES*(20-3), str. 3-19.
- Dumančić, R. L. (2020). Utjecaj COVID-19 krize na hrvatsko gospodarstvo. *Ekonomika politika Hrvatske u 2021. 28*, str. 121-163. Zagreb: Hrvatsko društvo ekonomista.
- DZS, R. (2021). Učinci pandemije bolesti COVID-19 na društveno-ekonomske pokazatelje. Zagreb: Državni zavod za statistiku.
- DZS, R. (2021). *Zaposlenost i plaće*. Zagreb: Državni zavod za statistiku.
- DZS-RH. (2021). *Pregled stanovništva po županijama*. Zagreb: Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske.
- EU, K. (2021). *Radna mjesta i gospodarstvo tijekom pandemije koronavirusa*. Bruxelles: Europska komisija.
- EU, P. (2020). *10 poteza EU-a za gospodarski oporavak od posljedica pandemije koronavirusa*. Strasbourg, Francuska: Europski parlament.
- EU, P. (2021). *Glavni instrument EU-a za oporavak od pandemije COVID-19*. Strasbourg, Francuska: Europski parlament.
- FINA. (2020). *Rezultati poslovanja po županijama*. Zagreb: Financijska agencija Hrvatske.
- HGK, R. (2019). *Bruto domaći proizvod po županijama*. Zagreb: Hrvatska gospodarska komora.

- HNB. (7 2020). Makroekonomsko okruženje. *Financijska stabilnost* 21(21-12), str. 7.
- Husanović, P. D. (2010). Demografski razvoj podvelebitskog primorja u uvjetima perferije. (M. Glavičić, Ur.) *Senjski zbornik : prilozi za geografiju, etnologiju, gospodarstvo, povijest i kulturu*(37/1), str. 119-141.
- Jurčić, L. (2020). Izazovi svjetskog gospodarstva. *Ekonomika politika Hrvatske u 2021.* 28, str. 1-20. Zagreb: Hrvatsko društvo ekonomista.
- Matijević, G. (2020). *Prometna povezanost i sigurnost cestovnog prometa kao čimbenici gospodarskog razvoja Požeštine*. Banja Luka: Panevropski univerzitet Apeiron.
- PANORA. (2021). *Županijska razvojna strategija*. Požega: Požeško-slavonska županija.
- Ratten, V. (6 2020). Coronavirus and international business: An entrepreneurial ecosystem perspective. (M. B. Teagarden, Ur.) *Thunderbird International Business Review*(62-5), str. 629-634.
- RH, V. (2021). *Službene stranice vlade RH za pravodobne i točne informacije o koronavirusu*. Zagreb: Vlada RH.
- Strbašić, M. (1977). *Požega 1227-1977*. (M. i. Strbašić, Ur.) Slavonska Požega: Skupština općine Slavonska Požega i Odbor za proslavu 750 godišnjice grada Slavonske Požege.
- Ulrich, K. (16. 3 2021). Gubitak zbog korone u Njemačkoj 250 milijardi eura. *DW*.
- Županija, P.-s. (2013). *Županijska razvojna strategija*. Požega: Požeško-slavonska županija.

THE INFLUENCE OF THE CROWN OF THE CRISIS ON THE ECONOMIES OF SMALL ENVIRONMENTS ON THE EXAMPLE OF POŽEGA-SLAVONIA COUNTY IN THE REPUBLIC OF CROATIA

Goran Matijević

Doctor of Economics, Ministry of the Interior of the Republic of Croatia, gmatijevic1974@gmail.com; ORCID ID: 0000-0002-6554-424

Vladimir Stojanović

Full Professor, Pan-European University Apeiron Banja Luka, email: vladimir.s.stojanovic@apeiron-edu.eu;

ORCID ID: 0000-0003-4972-7553

Boris Spasojević

Assistant professor, University of Banja Luka, Faculty of Natural Sciences and Mathematics, email: borisspasojevic@yahoo.com;

ORCID ID: 0000-0002-4408-2912

Summary: *In early 2020, the World Health Organization declared the COVID-19 epidemic a public health threat at the international level. In addition to the public health problem, the corona crisis with prevention and treatment measures, which required physical distance, isolation, travel bans, visits and gatherings, led to a significant blow to the economies of all countries, even the most developed ones. A large number of sectors and citizens have been affected, supply chains have been disrupted, and the European Union and governments have tried or are still helping with subsidies or other measures to maintain employment and protect technology, workers and jobs. Some sectors such as transport or tourism have recorded huge losses and are facing a breakdown that is not remembered. The Republic of Croatia (and with it the subject of this*

research the area of Požega-Slavonia County) encountered this vicious disease and its impact on the economy. which is Požega-Slavonia County. The subject of this paper was to investigate certain indicators on the basis of which a conclusion can be drawn about the state of the economy and its impact on other areas of society (especially demographic indicators) which, if favorable, are a prerequisite for citizens to stay in an area. clearly indicate that the economy does not provide quality conditions for citizens to stay in an area, especially during the epidemic COVID-19. The result of the research as an achieved goal would ultimately lead to a better understanding of the state of the economy, security and demographic indicators, and could be used as a basis for the development of future plans and guidelines. To obtain the results, the method of content analysis was used and the related statistical method, which analyzed several groups of indicators, then the method of compilation and classification by which the analyzed content is classified into sets.

Key words: *Požega-Slavonia County, economy, employed, unemployed, GDP.*

JEL: *H12*